

Lovforslagets overgang til anden behandling vedtoges uden afstemning.

Formanden: Efter de faldne udtalelser foreslår jeg, at lovforslaget henvises til et udvalg på 17 medlemmer. Hvis ingen gør indsigelse mod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til lov om sterilisation og kastration.

(Lovforslaget (nr. 7) findes i tillæg A. sp. 641, fremsættelsen i tidenden sp. 52).

Lovforslaget sættes til forhandling.

Thomas Have: Også forud for fremsættelsen af dette lovforslag har der været nedsat et udvalg, som har afgivet en betænkning med udkast til det her foreliggende lovforslag. Bortset fra en række redaktionelle ændringer er lovforslaget i alt væsentligt i overensstemmelse med det udkast, udvalget er kommet frem til i den betænkning, det afgav i 1964 efter at have gennemarbejdet spørgsmålet siden udvalgets nedsættelse i 1958.

De nugældende regler om sterilisation og kastration indeholdes for tiden i flere love, og lovforslaget indeholder i forhold til gældende ret på visse punkter betydningsfulde ændringer. Således foreslås det, at reglerne om sterilisation og kastration samles i én lov, sådan at reglerne bliver fælles for evnesvage og for andre. Det foreslås endvidere — i modsætning til gældende ret — at der også gives regler om udførelsen af sterilisationen af lægelige grunde.

I princippet fremtræder den nugældende lovgivning jo som en tvangslov, og der kan, synes det mig, være grund til at glæde sig over, at såvel ministeren som udvalget er enige i at foreslå loven ændret på det punkt, således at sterilisation kun kan udføres efter begæring af den pågældende selv eller, hvis den pågældende ikke selv er i stand til at forstå betydningen af indgrebet, af en dertil beskikket væg.

Lovforslaget indeholder også, for så vidt angår spørgsmålet om kastration, en overgang til frivillighedens princip, idet ministeren foreslår, at den adgang, der har

været til tvungen kastration af visse grovere sædelighedsforbrydere, og som blev indført ved loven af 1935, nu ophæves. Umiddelbart kan man måske være lidt betænkelig herved; men jeg håber, at vi gennem et kommende udvalgsarbejde kan få den nærmere begrundelse herfor. Jeg ved meget vel, at der ikke i nogen dom er truffet bestemmelse om tvangskastration, men bestemmelsen kan jo have haft en præventiv virkning. Det er naturligvis et problem, som bedst egner sig til debat i et udvalg.

Man foreslår endvidere i lovforslaget kompetencen til at tillade sterilisation flyttet fra justitsministeriet og sterilisationsnævnet til de samråd, der er tilknyttet de enkelte mødrehjælpsinstitutioner, og det ser jo i hvert fald ud til at være en rimelig fremgangsmåde; men det må også være et spørgsmål, som man kan komme nærmere ind på i udvalgsarbejdet.

Jeg skal med disse bemærkninger på mit partis vegne anbefale lovforslaget til vedtagelse i folketinget.

Ib Thyregod: Som det allerede er fremdraget, bygger lovforslaget på en betænkning fra en sagkyndig kommission, der har arbejdet med disse spørgsmål gennem længere tid. Lovforslaget er i det store og hele bygget på det lovudkast, som foreligger i kommissionsbetænkningen. Der er måske enkelte punkter, hvor der kan være grund til at foretrække kommissionsudkastets forslag fremfor det lovforslag, der foreligger her, men det er et spørgsmål, vi nærmere kan diskutere i udvalget.

Baggrunden er jo, at den gældende kastrations- og sterilisationslovgivning har virket i 30 år, og at der er gjort visse erfaringer i denne periode. Tvangssterilisation og tvangskastration — begge dele ting, som lyder ubehageligt — ønsker man nu, i hvert fald formelt, afskaffet, og det er vel rigtigt efter den udvikling, som har fundet sted, idet det har vist sig, at der i de mellemliggende år hverken har fundet tvangssterilisation eller tvangskastration sted i de sædelighedssager, som har været omtalt. Man har kun i visse tilfælde taget forbehold herom, men har altså ikke effektueret en tvangskastration.

Noget andet — som Landsforeningen Evnesvages Vel fremhæver i sin henvendelse

[Ib Thyregod.]

til justitsministeren og til partierne — er, at selv om man formelt afskaffer tvangsreglerne og bygger på frivillighedsprincippet, er der alligevel nogle tilfælde, hvor man bibeholder en vis tvang, og det er i forholdet til de evnesvage, som enten ønsker udskrivning fra forsorg eller ønsker at indgå ægteskab. Her kan det stilles som betingelse, at der foretages sterilisation, og der er faktisk derfor her tale om en vis tvang. På den anden side kan man vel ikke gå så langt, at man gennemfører frivilligheden også her, således at man også i disse tilfælde stiller de pågældende fuldstændig frit over for spørgsmålet om sterilisation. Men det er jo noget, man kan overveje sammen med de andre problemer under udvalgsarbejdet.

En ting, som har været fremme i udvalgsbetænkningen, er spørgsmålet om, hvorvidt der skulle være fri sterilisationsret. Problemet er parallelt med spørgsmålet om den såkaldte frie abortret. Udvalgets flertal er imidlertid kommet til det resultat, at der ikke bør gennemføres en sådan fri sterilisationsret, og det kan jeg på mit partis vegne tilslutte mig. Det vil ikke være rimeligt at gennemføre en sådan almindelig adgang til sterilisation for alle. I mange tilfælde ville den pågældende senere fortryde, at der var gennemført en sådan sterilisation.

På den anden side må man sige, når man ser på de kriterier, der opstilles for gennemførelse af en sterilisation, at de jo til en vis grad minder om dem, som findes i svangerskabslovgivningen i forbindelse med abortspørgsmålet. Den vigtigste af indikationerne er den såkaldte medicinsk-sociale indikation — der er måske her en vis forskel i forhold til svangerskabslovgivningen — og den opretholdes også i det lovforslag, som her foreligger. Jeg tror, det er rigtigt, at man har disse indikationer, og endvidere at man lægger kompetencen fra sterilisationsnævnet og justitsministeriet over til mødrehjælpens samråd, som jo har en betydelig erfaring på disse områder, også med hensyn til abortproblemerne.

Landsforeningen Evnesvages Vel har rejst et særligt spørgsmål om reoperation af dem, som er blevet steriliseret. Mulighederne for dette er måske ikke store; men det er

vel også et af de spørgsmål, man kan se nærmere på. I udvalgsbetænkningen har man jo afslået, at der skulle kunne gennemføres regler på dette område, men det er som sagt et af de problemer, vi kan se på i folketingsudvalget.

Vi kan altså for vort partis vedkommende tilslutte os lovforslagets principper; enkelt-heder kan diskuteres, og vi kan tilsige en velvillig udvalgsbehandling.

Hanne Budtz: Den kodifikation, der har fundet udtryk i lovforslaget, og som vil blive realiseret, når det bliver vedtaget, synes jeg er meget nyttig. At de spredte lovbestemmelser bliver samlet, er også praktisk. Jeg synes, der er gjort et fint stykke arbejde i retning af at skabe oversigt og klarhed.

Hovedprincippet er — nu skal jeg passe på ikke at komme ind på for mange gen-tagelser i forhold til de tidligere ordførere — at i begge tilfælde, både med hensyn til sterilisation og med hensyn til kastration, skal der foreligge en tilladelse. Hvad angår sterilisation, foreligger der, som det allerede er sagt, også den mulighed, at den kan ske uden nogen særlig tilladelse, når en rent lægelig indikation tilsiger det. Selv om det i henhold til den gældende praksis for så vidt kunne være overflødigt, er det vel nok en klargøring, at reglen også står i loven.

Jeg vil endvidere gerne henlede opmærksomheden på det mindretal, der har ment, at der skulle være fri adgang til sterilisation, når man, som det hedder, over for overlægen kan anføre „agtværdige grunde“. Det er rigtigt, at det er noget, vi vil drøfte i et udvalg. Hvad angår sterilisation, er det altså nu mødrehjælpsinstitutionernes samråd, der skal have kompetencen, og det har vort parti ikke noget imod efter den begrundelse, der er givet for det. Jeg synes dog, det er rigtigt her at fremhæve, at det sandelig ikke er mødrehjælpens egne repræsentanter, der har været ude om at få denne bemyndigelse; tværtimod har de været betænkelige, idet de har frygtet for, at det skulle kaste et skær af en lidt anden karakter over den meget nyttige virksomhed, mødrehjælpen i øvrigt udøver. På den anden side har de heller ikke villet mod-

[Hanne Budtz.]

sætte sig det, når andre medlemmer af udvalget mente, det var praktisk. Det er klart, at det er en fremgangsmåde, der gælder både for mænd og kvinder, og specielt for svangre kvinder er der altså nogle særlige bestemmelser. Jeg vil også gerne fremhæve den sociale indikation som noget nyttigt og rigtigt og lægge vægt på de bestemmelser, der indføres om ægtefællernes stillingtagen til, om det i det enkelte tilfælde skal være den ene eller den anden ægtefælle, idet det jo bemærkes, at indgrebet medfører betydelig større risiko for kvindens vedkommende.

Hvad angår kastration, er det ganske særlig interessant her, at man i lovforslaget går over til frivillighedens princip. Jeg synes i øvrigt nok, det har været interessant at følge de diskussioner, der igennem årene har været i forbindelse med le Maires disputats i sin tid, og se den kritik, der både herhjemme og ude er rejst, fordi vi i Danmark havde en lovgivning, der måske gik urimelig langt ud over, hvad man bør gøre i en stat, der hylder princippet om det enkelte menneskes og legemets integritet. Her har mit parti i hvert fald en positiv indstilling med hensyn til at komme bort fra denne lovgivning, der altså heller ikke har været benyttet. Det er således nævnt, at der i 8 domme er taget det forbehold, som der foruden til at dømme er hjemmel til i den gældende lovgivning, nemlig forbehold med hensyn til senere at tage spørgsmålet om kastration op, men tvungen kastration er altså ikke gennemført i disse tilfælde. Jeg synes også, det har været interessant i betænkningen at se en redegørelse for, hvordan de 900 indgreb, der er foretaget på dette område, er blevet bedømt ud fra et videnskabeligt synspunkt.

Jeg er enig i, at de fleste af bestemmelserne er egnede til at behandles nærmere i et udvalg, ligesom vi er enige i den nye fremgangsmåde vedrørende sterilisation og den stadig gældende fremgangsmåde vedrørende kastration, hvor det er justitsmini-

steriet, der efter indhentet erklæring fra retslægerrådet skal tage stilling. Vi vil medvirke positivt i et udvalgsarbejde.

Hanne Reintoft: I mit parti synes vi, at forslaget til en ny lov om sterilisation og kastration er et fremskridt, selv om vi på enkelte punkter kan ønske ændringer og forbedringer. For mig at se er det hensigtsmæssigt, at afgørelsen om tilladelse til sterilisation nu skal underlægges mødrehjælpens samrådsinstitution. Dette er en naturlig følge af, at mødrehjælpen modtager stadig flere anmodninger om sterilisation, ligesom mødrehjælpen på udmærket vis hidtil har tilvejebragt de fornødne oplysninger, der danner grundlag for beslutningerne.

Jeg må dog hertil føje, at når vi nu i folketinget pålægger mødrehjælpen endnu en opgave, må vi også give den mulighed for at løse opgaven, uden at det går ud over mødrehjælpens andre funktioner. Det er vigtigt, at vi, når vi tillægger mødrehjælpen opgaver i forbindelse med svangerskabsafbrydelse og sterilisation, samtidig sikrer, at der ikke sker nogen begrænsning i dens muligheder for at udføre det sociale hjælpearbejde, som er den grundlæggende tanke bag mødrehjælpsinstitutionen. Det er der fortsat stort behov for, og det er nødvendigt, at mødrehjælpen bevarer den tillid, som befolkningen nu har til institutionen.

I lovforslaget har man foretrukket at lade justitsministeriet være ankeinstans. Denne afgørelse kan diskuteres, men jeg må i hvert fald udtrykke ønsket om, at der i loven indføres en bestemmelse om, at ansøgere orienteres om muligheden for og fremgangsmåden ved anke. Det sker for tit, at befolkningen får en afgørelse fra en offentlig myndighed uden at føle sig klart orienteret om de ankemuligheder, loven giver.

Endvidere mener jeg, at justitsministeriet må pålægges en forpligtelse til at følge samrådenes beslutningspraksis og medvirke til ensartede afgørelser på dette område.

[Hanne Reintoft.]

Oversigten over samrådenes afgørelser om svangerskabsafbrydelse giver desværre indtryk af, at der har været en uheldig tendens til at fortolke loven forskelligt, tilsyneladende afhængigt af samrådenes sammensætning. Befolkningen har et krav på en ensartet behandling, uanset hvor i Danmark de bor.

Det forekommer mig udmærket, at man i lovforslaget skelner mellem de indgreb og behandlinger, der primært har til formål at foretage sterilisation og kastration, og de indgreb og behandlinger, der primært har til formål at behandle legemlig sygdom, og som sekundært medfører sterilisation og kastration. I sidstnævnte tilfælde kunne jeg ønske, at der — ikke i denne lov, men på anden måde — blev givet regler, der lige så klart pålagde lægerne at underrette deres patienter, såfremt et indgreb eller en behandling har medført eller må formodes at ville medføre varigt ophør af forplantningsevnen.

Der er to meget vigtige fremskridt i dette lovforslag. For det første omfatter lovforslaget alle, der ønsker sterilisation foretaget, herunder også patienter inddraget under åndssvageforsorgen, hvor der nu er særregler. Med den udvikling, vort arbejde for og vor lovgivning om åndssvage heldigvis har taget de senere år, er det en naturlig ting, at de åndssvage også på dette område omfattes af en lov, der behandler forhold omkring landets øvrige borgere. For det andet fremgår det af lovforslaget, at åndssvage nu skal have indgrebet forklaret, selv skal give deres samtykke og have deres sag forelagt samrådet i modsætning til tidligere, da myndighederne kunne træffe afgørelsen. Der findes dog tilfælde, hvor det enkelte menneske, f. eks. på grund af åndssvaghed eller psykisk sygdom, ikke er i stand til at forstå rækkevidden af et sådant indgreb, og for de menneskers vedkommende er det i lovforslaget bestemt, at der skal beskikkes en værge, som på deres vegne kan sanktionere indgrebet. Det er vel den bedst mulige løsning, og den skulle vel også nok kunne fungere. Jeg vil blot benytte lejligheden til at henlede opmærksomheden på, at der er mange problemer omkring denne værgebeskikkelse, der snart må tages

op til kritisk revision. Det er kendt blandt fagfolk, at det er svært at finde egnede værger, og at systemet ikke altid fungerer så godt, samarbejdet måske heller ikke, at vi kan stole på, at retssikkerheden for det enkelte menneske er tilgodeset.

Vi er tilfredse med, at reglerne om tvang afskaffes; det har de andre ordførere også givet udtryk for tilfredshed med. Selv om reglerne ikke har været benyttet, må vi alligevel erkende, at der ude i befolkningen hersker forestillinger om, at man måske specielt inden for åndssvageforsorgen er gået tvangsmæssigt til værks. Det er ikke så mærkeligt, at sådan en opfattelse kan opstå. Hvis en institutionsledelse mener, at en åndssvag patient kan klare sig uden for institutionen, såfremt vedkommende er steriliseret, vil man søge at få patienten til at anmode om tilladelse til sterilisation, eventuelt vil man lægge pres på ham. Selv om indgrebet i princippet kun foretages, hvis han eller hun erklærer sig indforstået, vil det af den pågældende åndssvage ikke opleves som en valgmulighed, men som „frivillig tvang“ for at komme ud fra institutionen. Det samme gælder, hvis en åndssvag vil søge tilladelse til at indgå ægteskab; er sterilisation en betingelse herfor, så er der ikke for ham noget alternativ, ikke noget valg. Jeg vil håbe, at man ved fortolkningen af den nye lov — sammenholdt med, at vor nye åndssvageforsorslov også bygger på frivillighedens princip — er opmærksom på dette og prøver at forebygge, at en sådan opfattelse består. I samme forbindelse vil jeg gerne sige, at åndssvageforsorgen bør gives de bedste muligheder for at arbejde på at finde frem til de bedst egnede metoder til svangerskabsforebyggelse for sine patienter; måske burde den have ekstra penge til det.

Som jeg indledte med at sige, betragter vi lovforslaget som et fremskridt. Når man gennemser debatterne fra tidligere lovforslags behandling i folketinget, vil man se, at der i 1928 i ramme alvor førtes lange forhandlinger om sterilisationens racehygiejniske værdi og om nødvendigheden af racehygiejne i det hele taget. I 1934 og 1935 fortsattes diskussionen herom, selv om der heldigvis var besindige mennesker, der mente, at alt det racesnak var en modesag.

[Hanne Reintoft.]

Alligevel taltes der i 1935 her i denne sal om menneskedyr og om, hvordan vi skulle beskytte befolkningen imod sådanne menneskedyr. I dag kan man i betænkningen, der er grundlag for lovforslaget, læse følgende:

„En lettere åndssvag kvinde, som er gift med en stabil og normalt begavet mand, vil måske ved mandens hjælp kunne klare pasningen af et enkelt barn. Det må derfor afhænge af en samlet vurdering af den pågældendes livsforhold, om sterilisation er den rette udvej.“

Det må kaldes en udvikling i forhold til synspunkterne i 1928 og 1935, og det er en sådan udvikling, der giver én mod og lyst til at beskæftige sig med politik.

Samtidig med at jeg tilsiger mit partis positive medvirken i udvalgsarbejdet, vil jeg udtrykke håbet om, at vi er kommet endnu et skridt på vejen hen mod det punkt, hvor vi slet ikke behøver en lovgivning som denne. Man kan vel håbe, at kriminologi, lægevidenskab og teknik, kombineret med en udvidet social omsorg, en dag vil overflødiggøre så drastiske skridt og anvise veje, der er lidt lettere at betræde for de mennesker, der i dag må omfattes af loven.

Niels Helveg Petersen: Lovforslaget sigter på, som det allerede er nævnt, at samle flere spredte bestemmelser om sterilisation i én lov. Herved opnås bl. a., at bestemmelser om sterilisation af åndssvage bringes på linje med bestemmelser, som er gældende for psykisk normale personer, hvilket er en naturlig og ønskelig konsekvens af den modernisering af åndssvageforsorgen, som er gennemført. Jeg glæder mig over, at de tidligere regler om sterilisation af åndssvage, der havde karakter af tvangsregler, nu ændres og kommer til at bygge på forudgående samtykke eller begæring fra den åndssvage selv eller fra dennes værge.

I anledning af en henvendelse fra Landsforeningen Ævnesvages Vel, bl. a. om at gennemføre en lovgivning vedrørende referertilisering af steriliserede åndssvage, håber jeg, at der i udvalget vil blive lejlighed til at drøfte denne henvendelse.

Efter lovforslaget afskaffes adgangen til tvangsmæssig kastration af visse sædelig-

hedsforbrydere. Bestemmelsen har aldrig haft nogen praktisk betydning, og jeg må anse det for et afgjort fremskridt, at praksis og lovgivning på dette punkt bringes i overensstemmelse med hinanden.

Lovforslaget indeholder, for så vidt angår sterilisation, den væsentlige og principielle ændring, at der foreslås regler, der afgrænser og indskrænker rammerne for det medicinske skøn. Hidtil har det i praksis været sådan, at godt 80 pct. af samtlige sterilisationer, godt 2.000 om året, er sket på grundlag af en rent medicinsk indikation og uden egentlig tilladelse. Det oplyses i betænkningen, at det må antages, at der især i de senere år er foretaget sterilisation i en del tilfælde, hvor der vel har foreligget helbredsmæssige grunde, der talte for sterilisationen, men hvor de sociale forhold har vejet med meget betydelig vægt.

I betænkningen gives ligeledes udtryk for, at også andre momenter end de rent lægelige i fremtiden må kunne spille ind ved afgørelsen af, om der er medicinsk indikation for sterilisation. Men samtidig foreslås en ramme om det lægelige skøn, der stiller så store krav til de lægelige forholds alvor, at det forekommer mig, at man i virkeligheden opnår en meget stærk begrænsning af det lægelige skøn. Når det kræves, at sterilisation på medicinsk indikation og uden tilladelse kun må foretages, hvis indgrebet må anses for nødvendigt for at afværge fare for kvindens liv eller for en alvorlig og varig forringelse af hendes helbred, så synes jeg, der er en vis modstrid imellem kommissionens hensigter og den juridiske formulering. Ganske vist tilstræbes en vis stramning af grænserne for det lægelige skøn, men næppe en så voldsom, som bestemmelsen i praksis må antages at ville give anledning til.

Ud over den medicinske indikation vil sterilisation i alle andre tilfælde kun kunne ske efter udtrykkeligt samtykke fra et af mødrehjælpens samråd. Samrådene får herved tillagt et nyt og betydningsfuldt arbejde. I en mindretalsudtalelse giver to kommissionsmedlemmer udtryk for betænkeligheder herved. Jeg forstår betænkelighederne, som først og fremmest skyldes frygt for, at mødrehjælpen i befolkningens øjne får en forkert placering, som kan hindre mødrehjælpen i varetagelsen af dens

[Niels Helveg Petersen.]

egentlige og mere positive arbejdsopgaver. Men betænkkelighederne svinder noget, fordi det hidtil i praksis har været således, at mødrehjælpsinstitutionerne har trukket det store læs med at tilvejebringe de oplysninger, der har ført til sterilisation, og ved at samrådene allerede, omend uformelt og uden for deres egentlige virksomhed og kompetence, har fungeret som rådgivende instans for hospitalernes læger i disse spørgsmål. Jeg lægger imidlertid afgørende vægt på, at mindretallet udtaler, at mødrehjælpsinstitutionerne må gives midler til virkelig effektivt at kunne løse deres opgaver, hvis flertallets indstilling bliver fulgt. I det hele taget ønsker jeg på mit partis vegne at give udtryk for, at det har knebet meget med at give mødrehjælpsinstitutionerne tilstrækkelig bevillingsmæssig opbakning over for de store og betydningsfulde opgaver, der er henlagt til dem. Jeg håber, der i udvalget vil være enighed om, at man bør se meget nøje på dette forhold.

De betingelser, der skal være opfyldt for opnåelse af sterilisation, er meget rummelige. Jeg tror, det er rigtigt, som det er anført i betænkningen, at bestemmelserne er så rummelige, at man har lov til at gå ud fra, at ingen velmotiverede ansøgninger vil blive afslået. Jeg finder imidlertid, at meget taler for at forlade princippet om, at der skal gives tilladelse til sterilisation, og i stedet gøre adgang til sterilisation principielt fri. To kommissionsmedlemmer tilslutter sig denne tanke. Efter min opfattelse burde lovens princip vendes om, således at der i princippet var en fri adgang, men dog således, at sterilisation kunne afslås, hvis tungtvejende årsager talte imod. Tungtvejende årsager vil i denne sammenhæng sige årsager af forbigående og ikke varig karakter. I disse tilfælde burde der være mulighed for at afslå ønsket om et steriliserende indgreb; i alle andre tilfælde burde adgangen være fri. Jeg kan ikke se, at vægtige hensyn taler imod en sådan ordning.

Flertallet i kommissionen argumenterer til støtte for sit standpunkt først og fremmest med, at sterilisationen som uigenkaldelig er et meget alvorligt indgreb. Chanterne for refertilisering er meget ringe. Jeg

er enig i, at det er et alvorligt indgreb, men netop af denne grund må man vel også have lov til at gå ud fra, at sterilisation kun vil blive søgt i tilfælde, hvor ansøgeren virkelig føler, at det ville være en væsentlig lettelse at blive steriliseret. Faren for misbrug er ikke særlig nærliggende.

I denne forbindelse synes jeg, det er vigtigt at pege på, at der er sket meget store fremskridt på antikonceptionens område. Som følge heraf synes jeg, man har lov til at gå ud fra, at sterilisation vil blive et ret ualmindeligt indgreb, som kun vil blive søgt i tilfælde, hvor brug af antikonceptionelle midler af fysiske eller psykiske årsager ikke er pålidelig.

Jeg må også lægge betydelig vægt på, at det er tiltalende, at normale mennesker, der i øvrigt har fuld råderet over deres person, har ret til at kræve at blive steriliseret. Videre ser jeg en fordel i, at sterilisation sidestilles med andre almindelige operative indgreb, hvortil tilladelse ikke er fornøden. Principielt fri adgang til sterilisation vil stille parterne i et ægteskab friere i deres afgørelse af, hvem af dem der skal lade sig sterilisere. Også dette peger i retning af at gøre adgangen til sterilisation fri.

Der er ikke mindst, tror jeg, sket en betydelig udvikling i hele befolkningens syn på seksuelle spørgsmål og spørgsmål i forbindelse hermed i de 2½ år, der er gået, siden kommissionen afgav sin betænkning. Jeg håber, at lovgivningen på dette område kan blive indrettet således, at folketinget følger denne udvikling op. Danmark har tidligere været foregangsland. Der er ikke stærke holdepunkter for ikke at gøre sterilisation til en ret i alle tilfælde, hvor årsagerne til ønsket om sterilisation må anses for at være af varig karakter. Hvis der kan vindes gehør for disse synspunkter, siger det sig selv, at konsekvenserne er ganske vidtgående og må give anledning til en dybtgående drøftelse bl. a. af lægernes stilling og af samrådenes indplacering.

Det foreliggende lovforslag giver ikke anledning til skarp kritik, men jeg vil på mit partis vegne udtrykke ønsket om, at vi kan komme noget længere end til blot at stadfæste en praksis, som i forhold til befolkningens indstilling til disse problemer allerede er bagud for sin tid.

Diderichsen: I lovforslaget samles fire love til én, hvilket teknisk set er et fremskridt. Først og fremmest må der dog lægges vægt på, at lovforslaget er et fremskridt, fordi det anlægger et fælles syn på åndssvage og andre som mennesker med samme værdighed og bestemmelsesret over deres egne legemer.

Man har siden 1934 klaret sig med en lov, hvorefter myndighederne havde ret til at gennemtvunge sterilisation af åndssvage uden den pågældendes eget ønske eller samtykke — dog har direkte tvang vel aldrig været anvendt — medens man for alle andre fra 1935 har haft en anden lov, hvorefter det kun i særlige tilfælde kan tillades, at personer, der ønsker det, kan blive steriliseret.

Lovgivningen har således i mere end 30 år trukket et skel mellem én slags mennesker, som anses for uværdige til at formere sig, og andre, hvis værdighed ikke er blevet draget i tvivl. Herom kan siges, at et sådant skel ikke med rimelighed kan baseres på et i alle måder usikkert kriterium som intelligens, allerede af den grund at det er vanskeligt at definere begrebet; der findes alle mulige afskygninger og overgange fra det unormale til det normale. Det væsentlige er, at det er i strid med en liberal retsorden og den menneskelige værdighed, som vi her i landet håber på og vil leve efter, og at man derved altså drager et forkert skel mellem mennesker — hvis man overhovedet skal drage sådanne skel.

Ud fra denne begrundelse kan det kritiseres, at det faktisk har været så længe, før dette lovforslag blev fremsat. I den nye lov vedrørende åndssvage af 1959 blev det direkte bestemt, at sterilisationsloven skulle revideres i 1964-65. Det blev under afventning af udvalgsbetænkningen udskudt til senest 1966-67; men udvalgsbetænkningen kom i midten af 1964, og derfor kan man nok undre sig over, at lovforslaget først er fremkommet nu i sidste øjeblik.

Sterilisation er, som det af flere eksperter er fastslået i betænkningen, ikke blot et spørgsmål om at få børn eller ikke få børn, men et alvorligt indgreb, der kan være ledsaget af såvel legemlige som navnlig psykiske konsekvenser. At kastration er et alvorligt indgreb, behøver ingen nærmere begrundelse; det er derfor på tide, at det

fastslås, at sådanne indgreb må være en frivillig sag for alle, et spørgsmål, hvor voksne mennesker må have selvbestemmelsesret over deres egen person. Det kan være rimeligt at give råd, under forudsætning af at rådet er godt set ud fra modtagerens synspunkt, men det er utilbørligt og uværdigt at presse, endstige tvinge et andet menneske til at lade sig underkaste et sådant indgreb. Selv om direkte tvang i sterilisationssager ikke har været benyttet, bør en bestemmelse af denne art ikke findes i lovgivningen. Noget tilsvarende gælder bestemmelsen om tvangskastration, om hvilken det bedste, der kan siges, formentlig er, at den aldrig har været anvendt.

Med hensyn til at lægge pres på en person for at få den pågældende til at lade sig sterilisere må det for så vidt beklages, at udvalget i sin betænkning kan fastslå, at der også efter den nye åndssvage lov er mulighed for at betinge udskrivning af forsorgen af en forudgående sterilisation, og at der således, som udvalget udtaler, fortsat er mulighed for indirekte at øve et vist pres mod patienten for at formå denne til at søge sig steriliseret. Det er imidlertid vanskeligt — det skal indrømmes — at lave bestemmelser, der hindrer, at der i visse tilfælde kan øves et sådant pres, og det kan jo i alt fald ikke gøres inden for det her foreliggende lovforslags rammer; men man kan da udtrykke ønsket om, at muligheden for, at dette pres udøves, efterhånden må blive indskrænket og i alt fald begrænset til de rene undtagelsestilfælde.

I denne forbindelse bør måske nævnes det pres, der efter ægteskabsloven kan lægges på alle åndssvage, idet selv lettere åndssvage strengt taget skal søge om tilladelse til at indgå legalt ægteskab, jfr. ægteskabslovens § 10, og denne tilladelse kan gøres betinget af sterilisation. Denne bestemmelse, som næppe kan medføre noget godt, og som synes at have, om jeg så må sige, samme racehygiejniske baggrund fra 1930-erne som sterilisationsloven af 1934, bør snarest muligt tages op til revision.

Hvad det foreliggende lovforslag angår, bifalder vi i liberalt centrum, at det går så langt som vel i øjeblikket muligt i frivillighedens princip og endda i visse tilfælde, hvor det drejer sig om særlig værgeløse — jfr. § 9, stk. 2 — kræver en værgeløse til at un-

[Diderichsen.]

derskrive en begæring om et indgreb af denne art sammen med den ansøgende. Dette skulle vel også, hvis værgen kender sin opgave, begrænse mulighederne for, at der i forbindelse med udskrivning som omtalt kan lægges et urimeligt pres på patienten. Derimod kan det jo ikke hjælpe meget på ægteskabslovens urimeligheder. De helt særlige tilfælde, som omtales i § 9, stk. 1, hvor værgen på egen hånd kan fremsætte begæringen, må formentlig blive de rene undtagelsestilfælde. Under forudsætning af, at bestemmelsen kun anvendes i meget sjældne tilfælde, som jo i øvrigt skal bedømmes af de nedsatte samråd, kan man vel sige, at bestemmelsen dækker de undtagelsestilfælde, der er fra enhver regel, når det drejer sig om menneskelige forhold.

Liberalt centrum vil således kunne tiltræde de fremskridt, som lovforslaget indebærer i retning af at gennemføre frivillighedens princip, således at et indgreb af denne art ikke kan foretages på en person, som ikke ønsker det. Men hvorledes ligger det nu med friheden den anden vej? Er det nødvendigt, at voksne, ansvarlige mennesker, som ønsker sig et sådant indgreb foretaget, skal gennem en større ansøgningsprocedure for at få lov til at lade sig sterilisere? Det er naturligvis et fremskridt, at det udtrykkeligt er sagt i lovforslaget, at ikke blot lægelige indgreb med andre absolut nødvendige formål, som faktisk medfører sterilitet, falder uden for lovforslaget, men at også lægeligt begrundede sterilisationsindgreb må foretages uden ansøgning. Sådant har praksis vel også hidtil været, men det er dog altid en fordel, at en strengt taget lovstridig praksis, som blot har været fulgt, og som ingen havde tænkt sig at gribe ind over for, nu legaliseres; men ret meget frigørelse er der jo ikke i det. Alle andre tilfælde kræver tilladelse fra de nu under mødrehjælpen henlagte samråd. Det kan i denne forbindelse fremføres, at to af det sagkyndige udvalgs medlemmer mente, at sterilisation burde gives fri for personer, der fremførte agtværdige grunde af ikke forbigående art, såfremt de kunne opnå tilslutning dertil hos overlægen på et offentligt sygehus. Flertallets begrundelser for, at man skal opretholde den hidtidige tilstand og forlange, at der skal tilladelse til sådanne indgreb, har

på flere punkter en kedelig bismag af formynderi over for voksne mennesker, og en del af betænelighederne ville vel falde bort, hvis man opretholdt reglen om, at der under alle omstændigheder skulle en skriftlig begæring til samt en forudgående vejledning af den overlæge, som skulle tage stilling til begæringen.

Der er dog et af flertallets argumenter, der har en meget betydelig vægt, nemlig at man kan forestille sig, at der kan lægges pres på en person af andre, f. eks. af ægtefælle eller af forældre, for at få den pågældende til at lade sig sterilisere. Indgreb i et menneskes personlige frihed sker jo ikke blot fra de offentlige myndigheders side; det kan også tænkes, at de offentlige myndigheder i visse tilfælde er den instans, der beskytter den personlige frihed mod utilbørlige indgreb, nemlig fra andre personers side. I visse tilfælde kan måske et generelt forbud mod sterilisation være en beskyttelse for de svageste mod nævenyttigt presseri fra tredjepersons, måske navnlig familiemedlemmers side. Ud fra dette synspunkt kan vi i liberalt centrum gå med til at opretholde dette meget betydelige apparat af ansøgninger og samrådsbehandlinger af disse sager, men det forekommer dog rimeligt, at man uden at gå det almindelige princip for nær foretager en vis liberalisering for personer, hvor betænelighederne ved at give fri må siges at være meget små.

Det er naturligt, at de afgørelser, som må træffes, henlægges til de samråd, der findes under mødrehjælpsinstitutionerne; det er blot efterhånden temmelig mange opgaver, der henlægges til disse. Samtidig læser man, at netop disse institutioner har ganske særlige vanskeligheder ved at skaffe kvalificeret personale. Der har bl. a. været omtalt et tilfælde fra Sønderjylland, hvor institutionen ikke har kunnet få selv de mest nødvendige socialrådgivere. Jeg ved ikke, om jeg måske må bede justitsministeren om at henvende sig til sin kollega familieministeren for at fremkalde et initiativ til, at der skaffes disse institutioners personale tilstrækkelig tilfredsstillende ansættelses- og lønvilkår på linje med konkurrerende institutioner.

Med hensyn til den i salen omdelte skrivelse fra Landsforeningen Evnesvages Vel, der fremsætter ønske om, at der til loven

[Diderichsen.]

om sterilisation knyttet bestemmelser, der åbner mulighed for med et fint ord „referertilisering“, d. v. s. generhvervelse af forplantningsevnen, af steriliserede åndssvage, vil jeg gerne henstille til ministeren at tage sagen op til venlig overvejelse, idet jeg henviser til de vedlagte lægeerklæringer.

Justitsministeren (*K. Axel Nielsen*): Også for dette lovforslags vedkommende er jeg i den heldige situation, at jeg kan takke for en enstemmig tilslutning, selv om det må erkendes, at tilslutningen her var noget mere nuanceret end ved det forrige lovforslag.

Nuanceringen i tilslutningen gav sig især udtryk i, at adskillige af ordførerne ønskede, at vi skulle gå endnu videre med hensyn til at liberalisere på dette område, og det er da et spørgsmål, som vi meget gerne vil overveje, og som vi nok bør drøfte i udvalget.

Hr. Thomas Have ytrede nogen betænkelighed ved, at man ophæver den tvungne kastration, og ville gerne have nærmere oplysning om motiveringen herfor. Jeg er ikke i stand til at give anden motivering end den, som fru Hanne Budtz gav, nemlig at det bunder i helt humane synspunkter. Min forgænger har om den tvungne kastration brugt udtrykket „offentlig lemlæstelse“, og jeg synes faktisk, det dækker meget godt; det er i hvert fald et udtryk, som er egnet til at vække modvilje — for ikke at sige afsky.

Hr. Ib Thyregod gjorde opmærksom på, at uanset, at vi nu gør både sterilisation og kastration i princippet frivillig, bevares der en vis tvang — skal vi kalde det pression; det dækker vel bedre og svarer også til det, hr. Diderichsen nævnte. Det er jo rigtigt, at man vil kunne gøre den forandring i tilværelsen for nogle indespærrede, som består i at komme ud i fri tilstand, afhængig af, at de underkaster sig enten sterilisation eller kastration, og det er en pression. Men jeg kan blot ikke se, at vi kan finde noget andet middel, for noget må vi have. Hvis man kunne finde på en anden måde at sikre sig, ja, så vil jeg være parat til at overveje det; men jeg tror ikke, det er muligt. Det afgørende må nok være, at den praksis, der følges, og den måde,

reglerne administreres på — og her er jeg parat til også at give udtryk for regeringens ønske — er human og menneskelig, sådan som det er meningen med love af denne karakter.

Jeg har også været opmærksom på den henvendelse, der er kommet fra Landsforeningen Evnesvages Vel, og hæfter mig særlig ved bemærkningerne heri om, at man bør foretage sterilisation på en sådan måde, at forplantningsevnen kan generhverves. Spørgsmålet er blot, hvor sikkert det kan gøres. Så vidt jeg kan se ved en foreløbig gennemlæsning af brevet med bilag, er muligheden for generhvervelse jo ikke 100 pct., så langt fra. Men heraf afhænger også det andet problem, som har været fremdraget i debatten både af fru Hanne Budtz, hr. Niels Helveg Petersen og hr. Diderichsen, nemlig om der skal være en egentlig ret til sterilisation, om man principielt bør have ret til at lade sig sterilisere, thi for at undgå, at for mange skal fortryde, bør man nok have sikkerhed for, at operationen kan foretages på en sådan måde, at der er stor, stor sandsynlighed for, at forplantningsevnen kan generhverves; ellers synes jeg, det er betænkeligt. Men jeg er i øvrigt enig i, at man ikke fra myndighedernes side skal blande sig mere i folks egne anliggender end nødvendigt er.

Fru Hanne Reintoft gjorde med rette opmærksom på, at mødrehjælpen nu får pålagt nye opgaver, og at det også må medføre, at der stilles større midler til rådighed for mødrehjælpen; jeg tror, at både hr. Niels Helveg Petersen og hr. Diderichsen var inde på det samme. Hr. Diderichsen bad mig lade det gå videre til familieministeren, og det skal jeg med glæde gøre. Jeg er ikke i tvivl om, at min kollega familieministeren vil forsøge at skaffe mødrehjælpen så gode arbejdsvilkår som muligt. Men til syvende og sidst bliver det jo et bevillingsspørgsmål, så det er nok at håbe, at også finansudvalgets medlemmer lytter til de ord, der her er fremført.

Jeg er enig med fru Hanne Reintoft i, at ansøgere om sterilisation skal vejledes, også om ankemuligheder og fremgangsmåde, og jeg vil gerne bidrage hertil. Om det bliver nødvendigt direkte at optage regler herom i lovens tekst, vil jeg nok

[Justitsministeren.]

sætte et spørgsmålstegn ved; det må nok kunne sikres på anden måde, eventuelt i betænkningen eller ved udtalelser fremsat herfra.

Fru Hanne Reintoft ville også have, at justitsministeriet skal følge praksis og sørge for ensartethed. Det er en opgave, vi gerne påtager os. Jeg kan nævne, at vi jo har centralnævnet i svangerskabsloven, som følger samrådenes praksis og sørger for ensartethed, og i modsætning til fru Hanne Reintoft er jeg af den opfattelse, at der netop gennem centralnævnets virksomhed er opnået en i høj grad ensartet praksis inden for de forskellige samråd. Vi har fået oplysninger fra sekretæren for dette centralnævn, der siger, at der er en forbløffende overensstemmelse i den praksis, der følges. Det synes jeg er glædeligt, og det er da klart, at også på det område, vi her behandler, bør der sikres en høj grad af ensartethed.

Jeg er enig med hr. Diderichsen i, at intelligens ikke er et egnet kriterium for, om man skal have lov til at formere sig eller ej, og jeg er også enig med hr. Diderichsen i, at det nok vil være svært at finde dommere, der kan afgøre dette intelligenskriterium; i hvert fald tror jeg ikke, det bliver let at finde nogen dommer, som vil kunne anerkendes af dem, hvis evne til at formere sig, man ville forhindre.

Jeg har allerede lovet, at jeg vil henvende mig til familieministeren. Jeg takker endnu en gang for modtagelsen og håber på et godt samarbejde i det udvalg, der skal behandle lovforslaget.

Hermed sluttede forhandlingen.

Lovforslagets overgang til anden behandling vedtoges uden afstemning.

Formanden: Efter de faldne udtalelser foreslår jeg, at lovforslaget henvises til et udvalg på 17 medlemmer. Hvis ingen gør indsigelse mod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående forslag til lov om ændring af lov om beregning af et reguleringspristal.

Valgt blev: *Kampmann, Jørgen Peder Hansen, Anker Jørgensen, Evald Kristensen, Waldemar Laurson, Poul Nilsson, Viola Nørlov, Guldborg, Henry Christensen, Jens Frandsen, Ib Thyregod, Gottschalck-Hansen, Jørgen Jensen, Weikop, Poul Dam, Kai Moltke og Grethe Philip.*

Den sidste sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående forslag til lov om ændring af lov om teknisk samarbejde med udviklingslandene.

Valgt blev: *Niels Matthiasen, Jørgen Peder Hansen, Poul Hansen, Holst, Frode Jakobsen, Helge Nielsen, Søgaard, Per Federspiel, Anders Andersen, Guldborg, Per Møller, Knud Thomsen, Lembourn, Thestrup, Skråpenborg-Nielsen, Poul Dam og Else-Merete Ross.*

Formanden: Der er ikke mere på dagsordenen.

Medlem af folketinget Holmberg har meddelt mig, at han ønsker til ministeren for kulturelle anliggender at stille følgende spørgsmål:

„Vil ministeren henlede fredningsmyndighedernes opmærksomhed på de retningslinjer for anvendelsen af naturfredningslovens § 25, stk. 2, vedrørende 300 meter byggelinjen fra skov, der tidligere af statsministeriet som ressortministerium i overensstemmelse med folketingets forhandlinger er udsendt til fredningsmyndighederne?“

Spørgsmålet vil blive optaget på dagsordenen for tingets førstkommande spørgetid.

Medlem af folketinget Viola Nørlov har meddelt mig, at hun ønsker til justitsministeren at stille følgende spørgsmål:

„Kan ministeren sige noget om, hvornår overvejelsen om ændring af svanger-

[Formanden.]

skabsloven er så langt fremme, at et lovforslag kan fremsættes?"

Spørgsmålet vil blive optaget på dagsordenen for tingets førstkommende spørgetid.

Folketingets næste møde afholdes i morgen, torsdag den 19. januar, kl. 13 med følgende dagsorden:

1) *Første behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om særlig indkomstskat m. v.

2) *Første behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om beskattningen af medlemmer af investeringsforeninger.

3) *Første behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om Danmarks lærerhøjskole.

4) *Første behandling af:*

Forslag til lov om centre for højere uddannelser.

5) *Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående:*

Forslag til folketingsbeslutning om etablering af statslige forbindelser med stater, der er opstået ved deling af tidligere stater [af Gert Petersen m. fl.].

6) *Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående:*

Forslag til lov om ændring af lov om rettens pleje. (Sø- og handelsretter, søforklaringer m. v.).

7) *Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående:*

Forslag til lov om sterilisation og kastration.

Mødet hævet kl. 17¹⁰.

14. møde.

Torsdag den 19. januar kl. 13.

Formanden: Uden for dagsordenen giver jeg ordet til ordføreren for udvalget til valgs prøvelse, for at hun kan gøre indstilling til tinget om godkendelse af valget på Færøerne.

Ordføreren for udvalget til valgs prøvelse (Lis Groes): Med skrivelse af 29. december f. å. har indenrigsministeriet fremsendt en fra valgbestyrelsen for Færøernes folketingsvalgkreds modtaget valgbog m. v. vedrørende det på Færøerne den 13. december 1966 stedfundne valg til folketinget.

Udvalget til valgs prøvelse har herefter holdt møde og har gennemgået det modtagne materiale, der ikke har givet anledning til særlige bemærkninger.

Ifølge valgloven regnes valget fra den almindelige valgdag, og udvalget indstiller herefter enstemmigt, at Peter Mohr Dam og Poul Adrian Andreasen godkendes som ordinære medlemmer af folketinget fra og med den 22. november 1966.

Hermed sluttede forhandlingen.

Udvalgets indstilling om godkendelse af Peter Mohr Dam som ordinært medlem af folketinget fra og med den 22. november 1966

vedtoges enstemmigt med 119 stemmer.

Udvalgets indstilling om godkendelse af Poul Adrian Andreasen som ordinært medlem af folketinget fra og med den 22. november 1966

vedtoges enstemmigt med 120 stemmer.